

האקדמיה ללשון העברית
אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון
לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם גברת יהודית הררי
מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 400-13-1 / 400-14-1 / 400-14-2

1	11 הררי :	אני התחלתי ללמד, בגיל צעיר מאוד. עד שבֵּע עשרה. בבית ספר אווילינה דה רוטשילד. בירושלים.
2		
3	א' בר־אדון :	= בירושלים.
4	11 הררי :	= והמנהלת הייתה, חנה לנדאו. משם, עברתי לגור לרגל נישואיי עם דוקטור חיים הרִי, שהיה ממייסדי הגימנסיה הרצליה, ליפו. באלף תשֵׁע מאות וְ־שבע.
5		
6	א' בר־אדון :	אהה. הגימנסיה נוסדה,
7	11 הררי :	מ', מ',
8	א' בר־אדון :	ב־1905.
9	11 הררי :	= וחמש. והוא כבר היה שנה מורה שם. וְ־מייד, עברתי להורות במכינות של הגימנסיה, במשך חמש שנים. מטעם הגימנסיה נשלחנו, להשתלמות, לחוץ לארץ. הררי וְ־אני. באלף תשֵׁע מאות ושלֹוש עשרה. נסענו לפריז, וְ־למדנו בְּסוֹרְבוֹנָה. הררי, התחיל שם לעבוד על הדוקטורט שלו. בִּנְתִי, באלף תשֵׁע מאות וארבע עשָׂה, פרצה מלחמת העולם הראשונה,
10		
11	א' בר־אדון :	מממ.
12	11 הררי :	וְ־אנחנו, פְּנִתִינִים טורקים, היינו מוכרחים, כשטורקִייה הכריזה מלחמה, לעזוב את פריז, ועברנו, להמשיך את לימודינו [מבטאת : לימודנו] בזינווה, בְּשוויצריה. שם, גמר הררי את עבודת הדוקטורט שלו, וקיבֵּל את התואר Docteur ès lettres [מקביל ל־PhD באנגלית. דוקטור בפילוסופיה] וגם, בפריז קיבל את התואר, hautes études, של hautes études, [בצרפתית : 'לימודים גבוהים'], שברגסון עמד בראש המוסד הזה. [כנראה : המכללה להכשרת מורים ע"ש ברגסון]
13		
14	א' בר־אדון :	מממ.
15	11 הררי :	אני המשכתי את לימודי ב' זינווה, באוניברסיטה, וגם סיימתי את בית הספר, לחינוך גבוה, Jean-Jacques Rousseau. עם תום המלחמה, חזרנו לארץ. ואז דוקטור לוריא, מנהל מחלקת החינוך, דרש, שאני אעבור להורות בסמינר מְדְעִי החינוך, בהנהלתו של יצחק אפשטיין. והררי, חזר לגימנסיה, למקומו. עבדתי שבע שנים עם יצחק אפשטיין ; בְּסִמְנֵר לוינסקי. למורות, וגננות.
16		
17	א' בר־אדון :	בתל אביב?
18	11 הררי :	בתל אביב. אז זה היה נווה צדק. בתל אביב. באותן השנים, ניהלתי את בית הספר הדוגמאי של הסמינר. ובית הספר, גדל, וְ־מספר התלמידים רָב, וְ־היינו
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		

מוכרחים לעבור לדירה חדשה, בתל אביב. מהמוסד הזה נתפתח בית ספר	30
בלפור, שהוא היה ידוע מאוד, בהנהלתי, וְחמישה סמינרים שלחו את	31
תלמידיהם שם ל־הכשרה.	32
א' בר־אדון: =מממ.	33
= ביניהם גם הסמינר של בית הכרם, הסמינר של המזרחי, הסמינר הערבי,	34
והסמינר, אה, לוינסקי, ס, סמינר תלפיות, ושם, בנו לנו בניין מפואר מאוד,	35
לפי כללי, החינוך, שבאמת ישמש ל־כל המבצעים הדרושים. ניהלתי את המוסד	36
הזה, עד גיל 65. בגיל 65 על פי החוקה, היה עליי לצאת לפנסיה. הוציאו אותי	37
לפנסיה, אבל, התחשבו עם, כוחות עבודתי, החזירו אותי כעבור שבועיים, לנהל	38
שוב את בית הספר הדוגמאי, שעל יד הסמינר לוינסקי.	39
א' בר־אדון: =מממ.	40
= המשכתי עוד בעבודת ההנהלה, עד ש, גיל שישים וְשבע. אז, הקדשתי את כל	41
זמני לְקְתִיבה. עוד לפני צאתי לפנסיה, נדפס, ספרי 'בין הכרמים', שני חלקים,	42
בהוצאת 'דביר'. [הדל"ת בשווא נע] פְּעריכת המשורר [המ"ס אינה דגושה] יעקב	43
כהן. אחר צאתי לפנסיה, הקדשתי חמש שנים, לעבודת מחקר, 'אישה וְאָם	44
בישראל', שיצא, בהוצאת 'מסדה', חֲמֵשׁ מאות עמוד. תולדות האישה העבריי	45
מִן התנ"ך, עד ימינו אלה. החלק השני מוקדש, לעבודת האישה, למען, קום	46
המדינה ולמען היישוב העברי בארץ. מלבד זה, כתבתי מאמרים רבים, בְּקבצים	47
שונים. אני הייתי בין המייסדים של הסתדרות המורים בזיכרון יעקב.	48
השתתפתי כציר.	49
א' בר־אדון: = זה היה ב־1907?	50
י' הררי: =1903.	51
י' הררי: כל הזמן הייתי במרכז הגננות, במרכז המורים, מנהלת ארגון המְנהלים. אז	52
כמובן, לרגל עבודתי, כתבתי מאמרים, אה,	53
א' בר־אדון: =מממ.	54
י' הררי: = רבים. אבל רוב המאמרים נמצאים, בְּקבצים.	55
א' בר־אדון: = את קיבלת, אה, בימים אלה,	56
י' הררי: = פרס החינוך.	57
א' בר־אדון: = פרס החינוך.	58
י' הררי: = כן, כן. פרס החינוך נוצר רק לפני שנתיים. ואני קיבלתי את פרס ה-כבוד, של	59
עיריית תל אביב והסתדרות המורים, מכיוון שהקדשתי את כל ימי לחינוך,	60
בתל אביב. אני 50 שנה עבדתי בהוראה.	61
א' בר־אדון: את ילידת הארץ?	62
י' הררי: אני ילידת הארץ. נולדתי, שבועיים לפני העלייה [צוחקת] לארץ. בדרך. אבי,	63
אהרן אייזנברג, היה מייסד המושבה רְחֹובות. בזמן ששלחו שישה צעירים	64
מְרוֹסְייה להתמחות באגרונומיה, כדי שהם יוכלו להדריך את האיכרים,	65
במושבות השייכות ל'חובבי ציון'. ביניהם היה יצחק אפשטיין, אבי ז"ל,	66

[הוגה: *זל] אהרן אייזנברג, נרְהֶפְטִיג. [מבטאת: ורהפטיק] ו־ פוחצ'בסקי, מ־	67
ראשון לציון, ועוד שניים, שאת שמותיהם אני לא זוכרת בְּדִיוֹק. אז אפשטיין	68
עבר מאגרונומיה להוראה. ואבי נשאר כל ימיו חקלָאִי ו־, ניהל את 'מנוחה	69
ונחלה' ואת אגודת 'נְטָעִים'.	70
א' בר־אדון: מתי הם נשלחו ללמוד? אחרי שכבר היו כאן, כן?	71
הם נשלחו באלף שמונה מאות שמונים וְשָׁשׁ.	72
א' בר־אדון: ומתי, עלתה משפחתך,	73
הם מ־, =	74
א' בר־אדון: =הנה?	75
א' בר־אדון: =גם כן. אבל, אבי עלה, חודשים אחדים יותר מאוחר, מכיוון שחלה בדרך, ושכב	76
בבית חולים. הם עשו חשבון שאני אינולד פה, אבל נולדתי בְּדִיוֹק לפני עלותנו	77
על האונייה, שבועיים קודם.	78
א' בר־אדון: =ב־1886.	79
הם כן.	80
א' בר־אדון: הגעתם ישירות לרחובות.	81
א' בר־אדון: רחובות עוד לא הייתה. אנחנו, גרנו שנה, ביפו העתיקה. חברי אבי היו	82
מהבילויים.	83
א' בר־אדון: מממ.	84
א' בר־אדון: =גרזובסקי, בְּלִקְיִנְד יִשְׂרָאֵל, וּפֶל אֵלֶּה, <גְּלוּגְמָן>, אה, יוֹדִילְבִּיץ [נמצא גם:	85
יוֹדִילְבִּיץ], כל אלה.	86
א' בר־אדון: =מאירוביץ.	87
א' בר־אדון: =מאירוביץ, כולם. אלה הם החברים. אבל באותו יום שירדנו מהאונייה, כבר	88
באו, ולקחו את אבי לראשון לציון. אז, שנה, הוא היה בראשון לציון, ו־ אימא	89
עם התינוקות בלפו.	90
א' בר־אדון: =אהה.	91
א' בר־אדון: =כי בראשון לציון, לא היו מקום דיור.	92
א' בר־אדון: =א־,	93
א' בר־אדון: =התחילו אז, באלף שמונה מאות שמונים ושתיים לבנות את ראשון לציון.	94
א' בר־אדון: והוא עבד כחקלָאי שם?	95
א' בר־אדון: הוא עבד שם כחקלָאי, ושם למד, אצל האגרונום הצרפתי, שהיה שם. ואחר כֵּךְ,	96
עברנו, מכיוון שמראשון לציון ליפו, ללכת ברגל יום יום לעבודה, זה היה דבר	97
קשה מאוד.	98
א' בר־אדון: <בהחלט> [לא נשמע]	99
א' בר־אדון: =בימים ההם לא היה קשר. אז עברנו לגור, בפרדס לרר, בוואדי חנין. ושם גרנו	100
שלוש משפחות עבריות, בין, כל הסביבה הערבית, כפרים או בדואים, וכן	101
הלאה. ו־ מיום יום, כל בוקר, אבא היה יוצא לעבודה לראשון לציון, ו־ חוזר.	102
אנחנו גרנו במרתף, כי לא היו עוד בניינים שם. נמשפחה אחת מהבילויים גרה	103

בתוך, חלק מהרפת. משפחה אחת, לובסקי! [לובסקי הוא שנרצח] גרו בחושה	104
ערבית על אם הדרך, והוא באמת נרצח. על ידי עוברי הדרך. אז נשארנו, שתי	105
משפחות, יהודיות, גרות שם. אבל מכיוון שבראשון לציון אסור היה לעשות	106
ישיבות, כי, פקידי הברון פחדו ממרד, אז כל הישיבות וכל המרד,	107
א' בראדון : [צוחק]	108
י" הררי : [צוחקת] היה במרתף שלנו. ולשבת, כמובן היו באים כל, החברים, אה, יהושע	109
חנקין, אולגה בלקינד, גרוזובסקי, גור, מיכאל הלפרין. כל אלה, היו כמובן	110
מבלים את כל השבת, אצלנו. היו ישנים תחת שקמה, גבוהה, בקיץ, ובחורף היו	111
מסתדרים על הרצפה, שם במרתף, וכן הלאה.	112
א' בראדון : זה היה ודאי בסביבות 1890.	113
י" הררי : לא, התקופה הזאת הייתה עד אלף שמונה מאות ותשעים. באלף שמונה מאות	114
ותשעים נוסדה רחובות. כשגמרו את הבניין הראשון, אז הפקידות של רחובות,	115
הלוא 'מנוחה ונחלה' מוורשה, [נשמע חולם בשי"ן] שלח את לוי אפשטיין, ואת	116
גולדין בתור מזכיר, ואבא בתור, אגרונוס מנהל העבודה, אז בנו להם בניין,	117
מיוחד, ועברנו לגור ברחובות. וברחובות היו אז חמש מאות פועלים עבריים, ו-	118
התחילה הנטיעה הגדולה, ופולם על ידי יהודים. זאת הייתה המושבה	119
העצמאית היחידה, בארץ.	120
א' בראדון : מתי, התחלת לדבר, עברית?	121
י" הררי : אני התחלתי לדבר עברית בילדותי. בן-יהודה, ישראל בלקינד, אה, יודלוביץ,	122
[יודילביץ או יודילוביץ] אה, המהנדס לונקמן שאחר כך היה מורה, מנהל בית	123
הספר בראשון. הם יסדו חברה, של דוברי עברית. והיו מתאספים. בערבים,	124
אחר עבודת היום, ללמוד לדבר עברית.	125
א' בראדון : איפה זה היה?	126
י" הררי : ברחובות.	127
א' בראדון : באלף שמונה מאות, אה, תשעים?	128
י" הררי : =באלף מ', תשעים, מאָל, תשעים אה, נגיד וחמש. ואז, תיכף ומייד, כמובן,	129
אבא, התחיל מדבר איתנו, עם הילדים, עברית. נכנסנו לבית הספר, למדנו	130
עברית. אז הילדים בינם לבין עצמם, גם כן, התחילו לדבר עברית. ואז נתפשטה	131
השפה, העברית, אבל, כמובן שבשנים הראשונות היינו מדברים, עברית	132
מעורבת, עם מילים לועזיות. כי היו משפחות שדיברו בבית רוסית. היו משפחות	133
שדיברו בבית פולנית. היו משפחות שדיברו בבית יידיש.	134
א' בראדון : באיזו שפה דיברו בביתכם?	135
י" הררי : בביתנו, אימא, דיברה אלינו יידיש. אבל אבא, דיבר אלינו עברית. ובמשך הזמן,	136
גם אימא למדה מהילדים [צוחקת] את העברית. אז דיברנו גם אליה, עברית.	137
ומכיוון שהיינו שבעה ילדים בבית, אז כמובן, בינינו לבין עצמנו, דיברנו, רק,	138
עברית. בין השבעה אני הייתי השלישית. המילים היו אז אחרות. נגיד ש', ז'קט.	139
היו קוראים לו 'יעקובית'. נו, אנחנו עכשיו משתמשים בזה? מדוע? ז'ק,	140

	א' בר־אדון :	= אהה.	141
142	י' הררי :	= זה שהמציא את הזיקט, זה היה החייט ז'ק. אז בצרפתית [בקמץ קטן] קראו	
143		לזה 'ז'יקט'. אז בן יהודה תרגם לזה, ז'ק זה יעקב, אז 'יעקובית'.	
144	א' בר־אדון :	ואתם קראתם לזאת,	
145	י' הררי :	= יעקובית.	
146	א' בר־אדון :	= יעקובית.	
147	י' הררי :	או למשל, 'מדרכה'. היינו קוראים 'אֶבְנֵיהַ'.	
148	א' בר־אדון :	= אבנייה.	
149	י' הררי :	מכיוון שעשו את זה מאבן.	
150	א' בר־אדון :	= זה בן־יהודה,	
151	י' הררי :	= המציא. או, 'בובה'. לא הייתה מילה 'בובה'.	
152	א' בר־אדון :	אהה.	
153	י' הררי :	היו קוראים לזה 'פסל אבן'. קודם לימדו ב' בתי הספר ב' לשון ה' תרגום.	
154		"וְנִאמְרָ" [מבטאת: וְנִאמְרָ] <<האב געזאגט>>, [ניידש. צ"ל: האט]	
155		"אלוהים", <<גאט>>, "אָל" <<צו>> "מוישה", [משה] <<מוישה>>, וכן	
156		הלאה.	
157	א' בר־אדון :	כמו בחדר.	
158	י' הררי :	כמו בחדר.	
159	א' בר־אדון :	אם כן, עד גיל שמונה, למדת עוד בְּצורה,	
160	י' הררי :	= אפילו יותר מגיל שמונה, לימדו אותנו. כי המורים באו מן הגולה,	
161	א' בר־אדון :	= עד, עד איזה גיל זה היה? זאת אומרת,	
162	י' הררי :	= אני חושבת,	
163	א' בר־אדון :	= עד איזו תקופה?	
164	י' הררי :	= שזה היה, עד גיל, אה, תשע, בוודאי. ואז בא בן יהודה לבקר,	
165	א' בר־אדון :	זאת אומרת ב־1895.	
166	י' הררי :	= כן. אָה, בן־יהודה בא לבקר בבית הספר, ואסף את המורים, ואת ועד ההורים,	
167		הלוא בית הספר בְּרחובות, נוהל על ידי ועד המושבה, ועד ההורים היה ועד בית	
168		הספר. אז, נתן, את השיעור הראשון 'עברית בעברית'. המנהל היה אז וילקומיץ,	
169		שְמחה וילקומיץ הידוע,	
170	א' בר־אדון :	= הוא היה,	
171	י' הררי :	= ברחובות.	
172	א' בר־אדון :	= אז ברחובות, לפני שהוא נסע ל־ראש פינה.	
173	י' הררי :	= ודאי. זמן רב לפני נ', שנסע לְמטולה אפילו. הוא היה המורה שלנו.	
174	א' בר־אדון :	= אהה.	
175	י' הררי :	= והיה שם, אה, המורה [חושבת] הַמְּ, טָלָר <המדקדק>.	
176	א' בר־אדון :	= אהה.	
177	י' הררי :	ועוד, והיו הצעירים, שְסֵ, סמילנסקי, משה, ר' עוד. הייתה שם אגודת צעירים.	

ולוין אִפְשֵׁיין ואהרן אייזנברג, ופולם רצו שִׁלְמְדו עברית בעברית. אז בזמן	178
הראשון, גם המורים התקשו בְּדִיבּוֹר העברית. ואחר כך עמדה השאלה של ה־	179
מבטא. זה מבטא רוֹמְנִי, וזה מבטא פּוֹלְנִי, וזה מבטא רוֹסִי, וזה מבטא ליטאי.	180
אז, באה הצעה, להחליף את המבטא האשכנזי, למבטא, ספרדי. והמושבה,	181
דאגה מאוד לשינוי הזה, כתבו מכתב. לְפָרוֹפְטוֹרִים אחדים בחוץ לארץ. ליוסף	182
הלוֹי, להֶרְפֵּי בְּמוֹסָקוּוּה. גֶּסְטֶר בלונדון, לשאול אותו, אם כדאי, להביא	183
מהפכה כזו, בְּעֵבֶרִית.	184
א' בר־אדון : =אהה.	185
י' הררי : =להפוך את המבטא האשכנזי, שהוא היה מפורד ומפולג בין, אה, כל ארץ וארץ	186
הייתה מבטאת, ב־ אופן אחר לגמרי. והחליפו את זה במבטא הספרדי. והדבר	187
הזה גם כן הקשה מאוד, על המורים, שכולם, כל ימי חייהם, דיברו, ופתבו,	188
עברית, שירים, וכן הלאה, ב־ מבטא האשכנזי. אבל לאט לאט, כמובן, התגברנו	189
גם על הקשיים האלה. אבל בזמן הראשון, כשהתחלנו מדברים עברית, היינו	190
אומרים : "הפרה שלנו, יש לה <<שווארצע>> [יידיש : שחורות] קרניים". אתה	191
מבין? "הסוס, <<שלעפט זאך>> [יידיש : גורר. צ"ל : שלעפט זיך?] ברגליים".	192
היו דברים שלא ידענו עוד. אבל לאט לאט, התגברו על זה, ו־ השפה יצאה	193
בְּתַחִייה.	194
א' בר־אדון : מי התחיל לדבר אה, קודם עברית? ראשון לציון או רחובות?	195
י' הררי : אי אפשר לחלק את זה למושבות,	196
=אני, אני, אני מתכוון,	197
י' הררי : =זה רק בודדים. אז צריך להגיד שידולוביץ היה, חסידו של בְּרִיִּיהוּדָה. והוא	198
התחיל בראשון קודם. בכלל, היו מעט מאוד משפחות, גם בין המורים,	199
=מממ.	200
י' הררי : =שדיברו עברית. כאשר אני באתי, ל־ תל אביב, באלף תשע מאות וְשֶׁבַע, היינו	201
אולי חמש משפחות שדיברו עברית. מפני ש־ היה משפחת מְטֶמֶן כהן, משפחת	202
הררי, מעטים מאוד. יחיאלי היה עוד מדבר רוסיית בבית עם אשתו. דוקטור	203
מוסינזון היה מדבר עוד רוסיית בבית, <<בוֹרְגֶר>> [בוֹגֶר] דיבר רוסיית בבית,	204
ויידיש. כי הנשים לא ידעו. אבל במשך הזמן, הפכו כל הבתים האלה, לפתים	205
עבריים.	206
א' בר־אדון : וה־ ראשונים שקיבלו את העניין הזה, של הדיבור העברי ברצינות, היו, אפוא,	207
הילדים.	208
י' הררי : נו, זה מובן מאליו. גם עכשיו. הילדים הם מפיצי השפה. ו־ לאט, לאט, הילדים	209
התחילו לדבר ביניהם עברית, עם האב עברית. אז כמובן, האם הייתה שומעת,	210
ולומדת. ואחר כך יעשו שיעורי ערב לציבור.	211
א' בר־אדון : הזכרת את וילקומיץ. אה, הוא היה, מורה,	212
= הוא כבר דיבר אחר כך עברית בבית, מפני שגם אשתו הייתה מורה עברית.	213
א' בר־אדון : האם הוא התחיל בדיבור הזה, ה־ מיוחד,	214

215	י"י הררי :	=ברחובות.
216	א' בר־אדון :	=אָה, ש־ נקרא על שמו. הוא הת, התחיל כבר ברחובות.
217	י"י הררי :	=כן.
218	א' בר־אדון :	=כלומר, אַת, גם כן למדת את,
219	י"י הררי :	=אני, חניכנו.
220	א' בר־אדון :	= [לא נשמע] גם את דיברת עם 'שבעה זבובים נפזים'?
221	י"י הררי :	לא. לא. וילקומיץ לא, דיבר בלשון הגלילי. זה התחיל יצחק אפשטיין.
222	א' בר־אדון :	אבל הוא המשיך, וילקומיץ, [לא ברור. מדברים יחד]
223	י"י הררי :	=הוא המשיך אחר כך.
224	א' בר־אדון :	=אהה, רק כשהוא,
225	י"י הררי :	=בראש פינה.
226	א' בר־אדון :	=הגיע ל',
227	י"י הררי :	=כן.
228	א' בר־אדון :	=למ',
229	י"י הררי :	=לגליל.
230	א' בר־אדון :	=לגליל.
231	י"י הררי :	אבל בעת שהיה ברחובות, אנחנו היינו לועגים לגלילים, על הדיבור, של הבי"ת
232		הדְגוּשה. [שווא נע]. ואחר כך, וילקומיץ עצמו חדל.
233		אז בין השישה האלה, היה האב של משה <שרת>.
234	א' בר־אדון :	בין השישה שנשלחו, כן?
235	י"י הררי :	ה', הביל"ויים.
236	א' בר־אדון :	הביל"ויים.
237	י"י הררי :	הם היו אוכלים, אצל בן־יהודה. הלוא לבן־יהודה <אז> לא היה בְּמָה לחיות,
238		והיא הייתה חולה מאוד, אז היא הייתה מבשלת להם, אוכל, והם היו באים
239		לבן־יהודה לאכול.
240	א' בר־אדון :	=אהה.
241	י"י הררי :	כשהם באו לבן־יהודה לאכול, כמו ב', [צוחקת] דיברו, הוא הכריח אותם לדבר,
242		עברית. בינתיים, התחתן, דוד יודילביץ עם אחת מראשון, בת פְּרִימָן ראש
243		המושבה, והיא ידעה קצת עברית, הוא לימד אותה, והוא יסד את המשפחה,
244		העבריייה הראשונה בראשון לציון. בהשפעת בן־יהודה. על ידי זה שהוא היה
245		כשנה, מבאי ביתם של בן־יהודה. ובעקרון, כן, בין המשפחות הראשונות היה גם
246		כֵּן משפחת גרזובסקי, שדיבר עברית. הוא גם כן התחתן עם אחת מתלמידותיו
247		בעקרון, הוא היה מנהל בית הספר בעקרון, אז היא כבר ידעה עברית, יכול היה
248		לנהל בית עברי. אתה מבין? תמיד האישה הייתה, המפריעה, עד שהיא למדה
249		את השפה.
250	א' בר־אדון :	מתי אה, נפגשת עם בן אה, יהודה ועם בֵּיתו?
251	י"י הררי :	הם היו באים בכל, פעם לבית הוריי, לְרָחוּבֹת. עם הילדים, הילדים היו מבליים,

ימימָה נִבֵּן צִיּוֹן, היו מבליים את כל החופש ברחובות. והיינו יחד משחקים ואחר	252
כך, כְּמוֹבֵן, הררי ו', אה, בן ציון היו חברים, טובים מאוד, וימימָה, כשהייתי	253
באה לירושלים הייתי מתאכסנת בביתה תמיד. הם אצלנו, היינו כמו אח	254
ואחות, כולנו.	255
א' בר־אדון: באיזה גיל היית כשבאת לראשונה לביתם, בירושלים?	256
י' הררי: לראשונה בביתם ממש, אני חושבת, זה היה כבר כשבאתי להיות מורה. אבל,	257
א' בר־אדון: =אהה.	258
י' הררי: =היינו באים בביקורים,	259
א' בר־אדון: =ר',	260
י' הררי: =קצרים. זה, הייתי תמיד, כשבאתי, בגיל שלוש עשרה,	261
א' בר־אדון: =כן?	262
י' הררי: =ירושלימה בפעם הראשונה. אבא והם היו חברים, וידידים. אז כמובן, באתי,	263
הלכתי, גם אל בית בן־יהודה.	264
א' בר־אדון: ימימה סיפרה לי בשעתו כיצד הם היו משחקים, אה, והינה, חסרו להם מילים,	265
היו באים בכל פעם, "אבא, איך קוראים לזה?"	266
י' הררי: =נו, כן, בוודאי.	267
א' בר־אדון: =את זוכרת?	268
י' הררי: =איזה שאלה.	269
א' בר־אדון: =את התקופה הזאת?	270
י' הררי: =מה זה? כולנו היינו,	271
א' בר־אדון: =את זוכרת,	272
י' הררי: =באים לשאול. היינו יושבים במילונים ומחפשים מילים. אבל הם היו באים	273
אלינו, לבלות את החופש ברחובות.	274
א' בר־אדון: =אם כן, אתם,	275
י' הררי: =לאכול ענבים, להבריא קצת, וכן הלאה.	276
א' בר־אדון: הילדים היו משחקים איתכם,	277
י' הררי: =היינו,	278
א' בר־אדון: =בעברית.	279
י' הררי: =כולנו משחק, אז כבר דיברנו,	280
א' בר־אדון: =ה', בעברית.	281
י' הררי: =כולנו עברית, כן.	282
א' בר־אדון: =זאת אומרת, בשנות ה',	283
י' הררי: בגיל, אה, שלוש עשרה, שתים עשרה כבר, לא דיברנו והתביישנו לדבר בשפה	284
אחרת, לא בעברית. פָּרַגַע שהחליטו בבית הספר, "עברי, דבר עברית!" אז נגמר.	285
הייתה התחרות בינינו. לחפש מילים חדשות במילון וכן הלאה.	286
א' בר־אדון: =זאת אומרת, בערך,	287
י' הררי: =ובעיקר, עוד דבר תדע. לבן־יהודה לא היה כסף, לעוזרים. אז הוא היה לוקח	288

ספרים, ומסמן, בקו. שולח את הספרים, לבתי הספר. למורים. הם היו בוחרים	289
מטובי התלמידים, שישבו ויעתיקו, את הקטע, ויסמנו באיזה דף ובאיזה, מקום	290
זה נמצא.	291
כאשר גמרתי את בית הספר ברחובות, עברתי לראשון לציון, ללמוד באופן פרטי	292
אצל ישראל בלקינד. הלוא לא היו גימנסיות. ואני רציתי לקבל, תעודת בגרות,	293
בחוף לארץ. אז, העבירו אותי לראשון לציון, שם גרתי בבית הביל"ויי, יהודה	294
צליליך, חבר של אבי. ו' למדתי, בכל יום, שלוש שעות עם ישראל, אה, בלקינד,	295
כל מיני מדעים וכן הלאה. אז ישראל בלקינד, שהוא היה גם כן חברו של בן־	296
יהודה, בחר, את התלמידים המבוגרים והטובים, ונתן להם להעתיק את	297
הקטעים על פתקים, [בשווא נע] ואת הפתקים [בשווא נח] האלה, הוא היה אחר	298
כך ממציא לבנייהודה. כשהיינו גומרים את הספר. אז אני זוכרת, שלי נתן את	299
ספר הדקדוק של רבי יהודה קינג. [חיוג] ואז, התקשיתי קצת, דווקא מזה,	300
אמרתי לו: "למה בחרת בשבילי את הספר הכי קשה"? ענה לי: "לפי הגמל,	301
המשא".	302
א' בר־אדון: [צוחק]	303
י' הררי: = זה אני זוכרת. מכיוון, שאנחנו עבדנו את העבודה הזאת, ושלחנו לבנייהודה,	304
אז כאשר הוציא את החוברת הראשונה של המילון, שלח לנו, לאות תודה, את	305
החוברת לאלה שעזרו לו בעבודה.	306
א' בר־אדון: אהה.	307
י' הררי: ואחר כך, נתתי שיעור פרטי, והרווחתי לירה וחצי זהב,	308
א' בר־אדון: = או, הו!	309
י' הררי: = אז לקחתי את הכסף הזה והקדשתי, להחתמה על המילון. אז בשביל זה היה	310
לי כל [צוחק] חוברות המילון, כל החוברות הראשונות. אז, מכיוון ש' היה לי	311
המילון, הייתי תמיד מחפשת, את המילים החדשות, כדי לדבר בהם.	312
א' בר־אדון: נניח שבנייהודה לא היה כאן. מה דעתך, האם הייתה העברית קמה לתחייה?	313
י' הררי: אני חושבת שכן. הודות לספרדים. ספרדים ידעו ערבית. האשכנזים ידעו, יידיש,	314
או רוסית, או פולנית. כשהם היו צריכים לערוך מסחר ביחד או להיפגש, השפה	315
המשותפת היחידה, הייתה עברית.	316
א' בר־אדון: מעט מאוד דובר על חלקם של הספרדים, בתחיית ה' לשון. אני רואה ש',	317
י' הררי: = לא נכון.	318
א' בר־אדון: = [לא נשמע. מדברים יחד] יש,	319
י' הררי: = לא נכון. הם לקחו את החלק הכי גדול. הם באו, וידעו עברית. ואחר כך	320
התימנים,	321
א' בר־אדון: = אהה.	322
י' הררי: = שעלו מתימן. הרבה נשים תימניות ידעו לדבר עברית. מדוע? כשהם רצו, לדבר	323
סודות, ושערבים לא יבינו, בתימן, היו מדברים עברית ביניהם, והיו מדברים	324
עברית, אל, הנשים גם כן. אני צריכה להגיד, שהתימנים והספרדים, הם היו,	325

בְּהִמוּנִים מַחִיִּי הַלְשׁוֹן. הַפּוֹעֵל הַיְמָנִי, אֵיךְ הִיָּה יִכּוֹל לְדַבֵּר עִם הָאִיכָר, אִם לֹא	326
בְּעִבְרִית? כִּי הָאִיכָרִים לֹא יָדְעוּ עִבְרִית.	327
א' בְּרֵאדוֹן : = אַהֵה.	328
י' הַרְרִי : = אַתָּה מִבִּינֵי? כִּי כִשְׁאַנְחָנו עֲלֵינוּ לְאַרְץ, בְּאַלְף שְׁמוֹנָה מֵאוֹת שְׁמוֹנִים וְשָׁשׁ, תֵּאָר	329
לָךְ, גֵּרְנוּ בְּחֶצֶר שֶׁל, עוֹלֵי מְרוֹקוֹ. וְאִימִי לֹא יָדְעָה, לֹא עִרְבִית, וְלֹא עִבְרִית.	330
א' בְּרֵאדוֹן : = אַהֵה.	331
י' הַרְרִי : = רַק רוֹסִית וַיִּידֵשׁ. אַז, בְּשֵׁפֶת אֵילְמִים, הַנְּשִׁים הָאֵלֶּה לִימְדוּ אוֹתָהּ, אֵיךְ לֵאפּוֹת	332
לֶחֶם, וְאֵיךְ לִכְבֵּס, וְאֵיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הָעִבּוּדוֹת הָאֵלֶּה שֶׁשֶּׁם, הִיוּ הוֹלְכִים וְקוֹנִים	333
לֶחֶם.	334
א' בְּרֵאדוֹן : = אַבֵּל הַגְּבֵרִים,	335
י' הַרְרִי : = פֶּה הִיָּה צָרִיךְ לֵאפּוֹת.	336
א' בְּרֵאדוֹן : = הַגְּבֵרִים נִדְבְּרוּ כַעֲבוּר זִמָּן מֵהָ, בְּעִבְרִית.	337
י' הַרְרִי : בּוֹדָאֵי, תִיכְפֵּף, לֹא רַק כַּעֲבוּר זִמָּן מֵהָ. כִּשְׁאַבָּא עֵלֶּה לְאַרְץ, לֹא יָדַע עִבְרִית? מֵהָ	338
זֶה, הוּא הִיָּה,	339
א' בְּרֵאדוֹן : = כֵּן, אַבֵּל,	340
י' הַרְרִי : = אֶחָד הָעֵילוּיִים. אַז, אַה, לֹא יָדַע לְדַבֵּר בְּאוֹפֵן שׁוֹטֵף, אַבֵּל יָדַע לֶחֶם, מִים, אַה,	341
כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. וְהוּא הִיָּה הוֹלֵךְ לְהַתְּפַלֵּל בִּי בֵּית הַכְּנֶסֶת, שֶׁל הַשְּׁלוּשִׁים, שֶׁל	342
הַמְרוֹקָנִים, מִפְּנֵי שֶׁבִיפּוֹ הִיוּ, מַעֲט מְאוּד, חֲמֵשׁ מִשְׁפְּחוֹת אֲשֶׁכְּנִזִּיּוֹת. תִּמְיֵד	343
הַשִּׁיחָה בֵּין הַסְּפָרְדִים וְהָאֲשֶׁכְּנִזִּים, שֶׁלֹּא יָדְעוּ עִרְבִית, וְאַלֶּה לֹא יָדְעוּ גַם צְרֶפֶתִית,	344
אַז הִיוּ מְדַבְּרִים עִבְרִית בִּינֵיהֶם. אִמּוֹר נֹא לִי, בְּגוֹלָה הִיוּ הַרְבֵּה יְהוּדִים, שֶׁבִּשְׁבֶּת	345
הִיוּ מְדַבְּרִים בְּמִשְׁפַּחָה רַק עִבְרִית. אֲנִי,	346
א' בְּרֵאדוֹן : = אֲנִי יוֹדַע.	347
י' הַרְרִי : = הַכְּרַתִּי יְהוּדִים, שֶׁעָלוּ לְאַרְץ, וְ, אַה, גַּם פֶּה, הַמְּשִׁיכּוֹ, בְּשֶׁבֶת, מִי הַקִּידוּשׁ, עַד	348
הַבְּדֵלָה, לֹא הוּצִיאוּ מִיֵּלָה מִפִּיהֶם מִלְּבַד זֶה.	349
א' בְּרֵאדוֹן : נִכּוֹן.	350
	351
י' הַרְרִי : בְּיִהוּדָה הַתֵּאֲכֹסֵן בְּבֵית פִּינֶס כִּשְׁעֵלָה לְאַרְץ. בְּמִשְׁךְ, אַה, חוֹדְשִׁים אֲחָדִים. עַד	352
שֶׁעָבַר לְעִיר הָעֵתִיקָה. וְאַז הֵם יָסְדוּ אֲגוּדָה, לְדַבֵּר עִבְרִית. הֵם הַחֲלִיטוּ לְדַבֵּר	353
עִבְרִית, גַּם בְּרֵחוּב, וְגַם, אַה, בְּכָל מְקוֹם, כְּתוּב בְּתַקְנוֹת : "לְדַבֵּר עִבְרִית וְלֹא	354
יִתְבוֹשְׁשׁוּ". הִיִּיתָה כֹּהֵר פֶּה, קְבוּצָה מְדַבְּרַת עִבְרִית.	355
א' בְּרֵאדוֹן : וְהִזְכַּרְתָּ שֶׁבְּיִהוּדָה, בֵּיתוֹ שִׁימֵשׁ כִּמֵּין אַה,	356
י' הַרְרִי : = מוֹעֵדוֹן.	357
א' בְּרֵאדוֹן : = מוֹעֵדוֹן.	358
י' הַרְרִי : = בּוֹדָאֵי.	359
א' בְּרֵאדוֹן : = זֹאת אוֹמֵרֶת, שְׁזוֹתוֹ,	360
י' הַרְרִי : = בְּכָל לַיִל שִׁישִׁי, הִיִּינוּ, מוּצֵאִים שֶׁם אֶת הַמּוֹרִים, אֶת הַסּוֹפְרִים, אֶת	361
אַרִיסְטוֹקְרַטִיָּה, אֶת ד"ר מוֹזָא"ה, אֶת אֲזֹרָחִי; כָּל, סוֹפֵר עִבְרִי, כָּל צִיִּיר עִבְרִי, כָּל	362

מי שבא, זה היה הבית, שבו היו נפגשים אנשי השכלה. וכאשר, אה, אַחד העם,	363
הלך, בָּרחוב, ודיבר, עם ביאליק, בידיש או ברוסית, אז גדוד מְגיני השפה, לקחו	364
ושמו לו על השרוול: "יהודי, דבר עברית". אז מישהו אמר: "איזה חוצפה	365
זאת!". וזה עשה הבן של זְקִיף, [השם העברי] גְדֵלִיה, זוכוביצקי, זה שהיה ככה	366
סופר, והעורך של, העיתון, אה, של הציונים הכלליים.	367
= שלום אש, הלך, ברחוב, ואני לא יודעת אם זה היה עם ביאליק, או עם מישהו	368
אחר, ואמר: "אל תגייד לי, שהילד חושב בעברית. הוא מדבר עברית, אבל, בָּרגע	369
שזה, הוא צועק 'מאַמע'". אז הוא ניגש, וצבט בחוזקה, אחד הילדים, ואז הילד	370
אמר לו: 'חמור!' זאת עובדה, וְאנחנו יודעים, מה זה, אנחנו המורים אז צהלנו,	371
ושמחנו, להראות לו, שהילד, חושב עברית.	372
אז, מי סיפר לכם את הדבר הזה?	373
א' בר־אדון: יי הררי:	374
זה לא סיפר! אנחנו היינו במלחמה עם שלום אש, בכל כנס של אגודת הסופרים.	375
היינו תמיד כועסים עליו ונלחמים איתו וכן הלאה. זאת הייתה מלחמה בין	376
היידשיסטים והעברים.	377
א' בר־אדון: =ר,	378
יי הררי: = והלוא היה זמן שלא היו מרשים לנאום בידיש. זה לא כמו שעכשיו, שיוצאים	379
עיתונים. כאשר בא זיטלובסקי [זיטלובסקי] מאמריקה ורצה להרצות בעברית	380
– לא נתנו לו. הצעירים התאספו וצעקו וצווחו וסגרו את ה' מסיבה. אותו דבר	381
עם שלום אש.	382
א' בר־אדון: = והוא מדבר,	383
יי הררי: = והוא אחר כך,	384
א' בר־אדון: = בידיש, את מתכוונת.	385
יי הררי: = בידיש, לא נתנו לדבר יידיש. הכריחו לדבר עברית.	